

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ ОБІГУ ЗБРОЇ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

OPTIMAL MODEL OF ARMS CIRCULATION AMONG THE CIVILIAN POPULATION, TAKING INTO ACCOUNT POSITIVE FOREIGN EXPERIENCE

Кулик М.С., аспірант кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін

*Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена пошуку оптимальної моделі обігу зброї серед цивільного населення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Автором доведено, що формування такої моделі має відбуватися з урахуванням позитивного, зокрема й ретроспективного досвіду становлення аналогічних елементів моделей в розвинених країнах світу, екстрапольованих на національні особливості умов розвитку України, як то: невід'ємне (конституційне) право на зброю в США, Швейцарії; як обов'язок, з урахуванням особливостей географічного місця проживання – Мексика, Андорра, Норвегія, природне право на промисел (мисливство) – Фінляндія, обов'язок участі в захисті країни, котра знаходиться в стані збройного конфлікту – Ізраїль.

Автором констатується той факт, що відповідну адміністративну модель обігу вогнепальної зброї серед цивільних осіб в Україні доцільно формувати виходячи із національної ментальності, сучасних потреб суспільства в умовах викликів та загроз збройної агресії російської федерації. На думку автора, в основу такої моделі має бути покладена варіативність, котра виступить критерієм допустимої лібералізації законодавства про зброю в Україні та, як наслідок, надасть можливість здійснити характеристику державної політики у даному напрямі. Адміністративно-правове забезпечення обігу зброї серед цивільних осіб у наведеному контексті виступатиме як підсистема цілісної системи обігу зброї в Україні.

Автор статті наголошує, що розкриття суб'єктного складу такої системи, надасть можливість обрати один із варіантів моделі, зокрема й використати комплексний підхід до побудови власної (національної) моделі з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Автором зацентовано увагу на тому, що допущення в обіг окремих видів вогнепальної зброї, котрі до оновлення законодавства вважалися забороненими для володіння цивільному населенню, може спричинити прогресуюче накопичення такого виду зброї, оскільки особа в силу прозорості процедур сприйматиме такий стан речей як загрозу.

Робиться висновок, що було б доцільно наголосити на низці факторів, котрі мають значення для формування національної моделі обігу зброї серед цивільного населення.

Ключові слова: оптимальна модель, обіг зброї, цивільне населення, країни ЄС, зарубіжний досвід, цивільні особи, учасники обігу вогнепальної зброї, правовідносини у сфері вогнепальної зброї

The article is devoted to the search for an optimal model of arms circulation among the civilian population, taking into account positive foreign experience.

The author proves that the formation of such a model should take into account the positive, including retrospective experience of similar elements of models in developed countries, extrapolated to the national characteristics of Ukraine's development conditions, such as: the inalienable (constitutional) right to arms in the USA, Switzerland; as a duty, taking into account the peculiarities of geographical residence – Mexico, Andorra, Norway, the natural right to fishing (hunting) – Finland, the duty to participate in the defence of a country which is in a state of armed conflict.

The author states that the relevant administrative model of firearms circulation among civilians in Ukraine should be formed on the basis of the national mentality, modern needs of society in the context of challenges and threats of the armed aggression of the Russian Federation. In the author's opinion, such a model should be based on variability, which will serve as a criterion for the permissible liberalization of arms legislation in Ukraine and, as a result, will make it possible to characterize the state policy in this area. In this context, the administrative and legal support of arms circulation among civilians will act as a subsystem of the integral system of arms circulation in Ukraine.

The author emphasizes that disclosure of the subjective composition of such a system will allow choosing one of the model options, including an integrated approach to building one's own (national) model with due regard for positive foreign experience.

The author emphasizes that allowing certain types of firearms into circulation, which were considered prohibited for possession by civilians prior to the update of legislation, may lead to a progressive accumulation of such weapons, since due to the transparency of procedures, a person will perceive this state of affairs as a threat.

It is concluded that it would be advisable to emphasize a number of factors that are important for the formation of a national model of arms circulation among the civilian population.

Key words: optimal model, arms trafficking, civilian population, EU countries, foreign experience, civilians, participants in firearms trafficking, legal relations in the field of firearms

Постановка проблеми. З моменту проголошення незалежності України здійснюється постійний пошук адміністративної моделі обігу зброї серед цивільного населення. Варто констатувати, що державна політика в означеній сфері потребує перегляду, оскільки кризь її призму простежується радянський підхід, сутністю якого є значне обмеження конституційного права кожного захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (частина друга статті 27 Конституції України [1]). Беззаперечно, що кроки до лібералізації обігу зброї серед цивільного населення варто здійснювати обдуманно та обережно. Саме соціально-політична напруженість у суспільстві є основним аргументом на користь відкриття відповідних законодавчих ініціатив. Мова йде про низку проектів

Законів України, котрі подавалися до Верховної Ради України починаючи з 1994 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук оптимальної моделі обігу зброї серед цивільного населення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду розглядали такі науковці, як: А. Кофанова, В. Юсупова, Т. Михальчук, сучасний стан та перспективи вдосконалення нормативно-правового забезпечення обігу вогнепальної зброї розкрито в публікаціях: К. Бугайчука, М. Войцеховського, В. Галунька, О. Дрозда, В. Дулгера, С. Дудкевича, С. Ківалова, О. Кваши, В. Курила, А. Корнійця, В. Літошко, О. Тильчик, В. Тильчика, П. Фріса, Н. Ченшової, у тому числі й з урахуванням міжнародного досвіду: Є. Кобрусєвої, Р. Миронюка, С. Миронюк, О. Мисливі, Н. Щербини, під час дії правового режиму

воєнного стану: О. Джафарової, В. Кузнецова, правового положення суб'єктів обігу: С. Кузніченка та інших.

Виклад основного матеріалу. Активізація нормотворчої діяльності в площині пошуку оптимальної моделі обігу зброї серед цивільного населення відбулася після відповідних ініціатив пов'язаних із загрозою вторгнення. Повномасштабне вторгнення на територію України окупаційних військ росії підняло на поверхню проблематику обігу зброї серед цивільного населення. В означеному контексті доцільно вказати про поштовх України на зближення з європейським співтовариством. Партнерські взаємовідносини з країнами Європейського Союзу та міжнародними інституціями, у більшості спрямовані на підтримку України у воєнній та гуманітарній потребі, передусім, забезпечення зброєю. Після, двох років війни, Україною та її зарубіжними партнерами напрацьовані відповідні кейси (логістичні та юридичні процедури) постачання зброї та боєприпасів. Вони можуть використовуватися й при інтеграції Української адміністративної моделі обігу зброї серед цивільного населення, котра нині формується. Вітчизняна система обігу зброї серед цивільного населення має використати кращі практики, які вже сформовані в країнах розвинутої демократії.

Пошуком рішення при виконанні наукових завдань та проблем займалася низка вітчизняних вчених, наприклад: – загальними напрямками адаптації міжнародного досвіду до національної правової системи у сфері державного регулювання обігу зброї Т. Шумейко («Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні») та інші. Ними визначено інтеграцію до національного законодавства (у більшості перспективного), окремих складових Директив та Регламентів Європейської комісії, зокрема: поняття («брокер», «зброяр», «відстеження», «колекціонер», «музей зброї», «деактивована вогнепальна зброя», «вихолощена зброя»), розділів проекту Закону («Деактивація вогнепальної зброї», «Режим руху вогнепальної зброї, її основних частин і боєприпасів»), періоди обов'язкового перегляду дозволів (ліцензій), елементів маркування зброї, необхідності розробки етичних стандартів для зброярів. – Врахування законодавства окремих країн у законотворчій діяльності: ФРН (система принципів, котрі передбачені в Законі ФРН «Про зброю»), Франції (визначенні класифікаційного переліку зброї та її видів, у тому числі й зброї, що потрапляє в оборот серед цивільного населення), США (меж лібералізації обігу зброї серед цивільних осіб) [2, с. 390–391]. Формуванням окремих пропозицій щодо впровадження так званої «концепції самозахисту» на прикладі окремих країн Європейського Союзу, а також доцільності імплементації до національного законодавства Директиви Ради Європейського Союзу від 18 червня 1991 р. «Про контроль над придбанням і зберіганням зброї» в частині: основних понять (зброя, вогнепальна зброя), класифікації зброї, пропозицій щодо функціонування Єдиного реєстру зброї смертельної дії здійснив С. Діденко («Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні») [3, с. 383]. С. Параниця в результаті аналізу зарубіжного досвіду щодо використання зброї цивільними особами з метою самозахисту зацентрував увагу на необхідності удосконалення процедури отримання дозволу на зброю та контроль за її обігом («Адміністративно-правові засади обігу зброї пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими снарядами») [4, с. 198]. В. Коротасєв («Адміністративно-правове регулювання експертно-криміналістичних досліджень») визначив особливості правового регулювання та організації судово-експертної діяльності в окремих зарубіжних країнах, що дало можливість сформулювати деякі твердження щодо розвитку адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень зброї [5, с. 175]. До зарубіжного досвіду (правового

регулювання) при визначенні поняття «зброя» у своїй дисертації («Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні») звертався О. Бокій [6, с. 26–54]. О. Попова («Адміністративно-правові засади надання органами внутрішніх справ адміністративних послуг у сфері обігу зброї») обґрунтувала доцільність використання принципів та положень міжнародних стандартів якості ISO 9001 – 2001 при наданні адміністративних послуг, очевидно, у тому числі й у сфері обігу зброї [7, с. 172].

Обіг зброї серед цивільного населення під різними кутами зору досліджувався у низці публіцистичних видань. Однак, проблематика залишається невирішеною, окремі питання взагалі не піднімалися для обговорення, інші лише позначені. Передусім відсутнє комплексне бачення перспективної цілісної адміністративної моделі обігу зброї серед цивільного населення. Позитивний зарубіжний досвід організації та правового, зокрема й адміністративно-правового забезпечення такого обігу використано лише для удосконалення окремих положень проекту (проектів) законодавчих актів, інші ж пропозиції не віднайшли своє місце у них. Таким чином, означена проблематика потребує ґрунтовного та комплексного вирішення, зважаючи на відсутність напрацьовань в даному контексті.

В площині вітчизняної науки питання обігу зброї серед цивільного населення розглядається приналежно до виду зброї (відповідної класифікації) та суб'єктів – учасників обігу. У зв'язку із таким підходом формуються положення щодо відповідного правового режиму (*використання підходу щодо режимного регулювання обігу зброї в Україні пов'язане зі змістом національної політики, спрямованої на часткове обмеження відповідного конституційного права громадянина* – курсив мій М. Кулик). Наголоси на режимному регулюванні обігу зброї в Україні зроблені у працях вітчизняних вчених. Так, О. Бокій представив поняття «адміністративно-правовий режим обігу зброї» під яким розуміє цілісну, особливу систему регулювання правовідносин, що виникають у сфері обігу зброї, яка заснована на методах, притаманних відповідній галузі права, і має за мету захист, забезпечення державних та суспільних інтересів, які охороняються законом України [8, с. 19–20]. С. Діденко зазначає, що під аналізованим поняттям варто розуміти – систему способів та засобів регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу та застосування зброї, основна мета якої – охорона та гарантування прав, свобод і законних інтересів суб'єктів цих відносин [9, с. 306]. Варто уточнити, що система способів та засобів, як система регулювання відносин у сфері обігу зброї не повною мірою відображає зміст поняття «адміністративно-правовий режим». Причому, в останньому понятті наведена уточнююча ознака, що такі «способи та засоби характеризують регулювання відносин *всіх видів*, приналежно до сфери обігу зброї». З урахуванням останнього твердження складно визначити організуючий та регулятивний вплив адміністративного законодавства на обіг зброї, зокрема й серед цивільного населення. Доцільно враховувати, що обіг зброї регулюється нормами цивільного (правовий режим власності відповідно статті 41 Конституції України), господарського, кримінального законодавства. Відповідно, варто підтримати позицію Т. Шумейко, про те, що адміністративне законодавство у частині, що стосується сфери обігу зброї, урегулює процеси та відносини, діяльність державних органів, котрі формують і реалізують державну політику, а також відносини суб'єктів публічної адміністрації з іншими суб'єктами, на яких поширено норми адміністративного законодавства у сфері обігу зброї; 2) становить нормативну основу, на якій вибудовується кримінально-правовий режим заборони незаконного обігу зброї; 3) визначає особливості перебігу цивільно-правових (а також господарсько-правових) відносин у сфері обігу зброї [2, с. 120]. Такий висновок дає можливість констату-

вати, що адміністративно-правове режимне регулювання відносин у сфері обігу зброї є ґрунтом для визначення змісту кримінально-правової охорони відносин обігу зброї, а також гарантування, у межах, котрі відповідають режиму обігу зброї, прав, свобод і законних інтересів осіб – учасників такого обігу. Нормативні взаємозв'язки, встановлені відповідно до сфери відносин, визначають цілісність регулюючого впливу на учасників обігу зброї, відповідно і зміст правового режиму обігу зброї. У наведеному контексті цінним є визначення рівнів означеного регулюючого (режимного) впливу за суб'єктивним складом учасників відносин, а у подальшому, зважаючи на статус суб'єктів (учасників обігу зброї), вважаємо за необхідне здійснити класифікацію за видами зброї. Лише з урахуванням наведеного підходу можливо здійснити ідентифікацію загальної системи обігу зброї в Україні – відповідну адміністративну модель. Змістом такої моделі виступатиме адміністративно-правове забезпечення обігу зброї, у тому числі серед цивільного населення. Ознакою наведеної моделі буде варіативність, котра виступить критерієм «можливої» лібералізації законодавства про зброю в Україні та, як наслідок, надасть можливість здійснити характеристику державної політики у даному напрямі. Наведене, зокрема, створить умови для пошуку та запозичення позитивного міжнародного досвіду за конкретними критеріями.

Адміністративно-правове забезпечення обігу зброї серед цивільного населення у наведеному контексті виступатиме як підсистема цілісної системи обігу зброї в Україні. Зважаючи на суб'єктивний склад такої системи, можливо обрати один із варіантів моделі, або ж використати комплексний підхід до побудови власної (національної) моделі з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Варто закцентувати увагу (як вже зазначалося) на тому, що «ідеальної» моделі в зарубіжних країнах для України не існує, з причин особливості національної правової системи, а тому є нагальним завдання пошуку оптимальної. У подальшому, пристосування до національних реалій перспективної моделі, взятої за основу, відбуватиметься з урахуванням її динамічної складової, котра проявиться крізь призму розвитку адміністративно-правового забезпечення.

Таким чином, пошук наближеної адміністративної моделі обігу зброї серед цивільного населення для України має відбуватися з урахуванням існуючого підходу. По суті, доцільно звернути передусім увагу на такий підхід, котрий вже частково запроваджено – розвиток правового регулювання обігу зброї за її видом (видом зброї) та відповідним уповноваженим суб'єктом. У зазначеному випадку поєднання відповідних правових режимів обігу за обраними критеріями формуватимуть модель такого обігу, і слугуватимуть критеріями для здійснення порівняльно-правового аналізу.

Аналізуючи адміністративні моделі обігу зброї серед цивільного населення в окремих зарубіжних країнах Р. Миронюк, обравши за основу «право на збройний захист громадян», виділяє три групи держав: – які повністю легалізували використання зброї і надали їй у вільний доступ (США); – які легалізували використання зброї за умов проходження особою певної процедури її отримання (Чехія); – які не легалізували використання зброї або легалізували лише певні її види (Японія) [10].

Причому, як наголошує вчений, наприклад в США, закономірним є реалізація історичної моделі щодо невід'ємного права громадянина володіти зброєю для самозахисту, полювання та інших законних цілей [11, с. 163]. Окремі дослідники загалом наголошують на необхідності Україні пройти шлях, який пройшло американське суспільство. Мається на увазі той історичний факт, що армія США була створена в 1775 році з народного ополчення і її основою стали сили самооборони штатів. Друга Поправка до Конституції США (прийнята

в 1791 році) гарантувала право американцям на володіння вогнепальною зброєю і є чинною по сьогоднішній день. Наразі в США в приватному користуванні знаходяться близько 300 млн. одиниць вогнепальної зброї, тоді як населення становить 325 млн. громадян, що робить цю націю найбільш озброєною в світі. Протягом сторіч була сформована культура поведіння зі зброєю та сама зброя стало частиною культури і повсякденного життя. Схожа ситуація склалась і в Швейцарії. В конфедерації існує всезагальна система призову і демобілізації, а також постійно діючий армійський резерв, що передбачає постійне володіння або наявність в приватних оселях вогнепальної зброї [12, с. 7–8].

Необхідно наголосити, що низка країн, до яких відносяться, зокрема й США, Мексика, Андорра, Швейцарія – право на володіння вогнепальною зброєю задеклароване не лише як природне право громадян, а й у формі обов'язку. Так, в наведених країнах чи окремих штатах США громадянам дозволено мати не лише так звану цивільну зброю, а й штатну (табельну), що пов'язано із реалізацією військового обов'язку (наприклад: у штаті Вісконсін та Джорджія, громадяни зобов'язані мати зброю через стрімко зростаючу злочинність, інакше, за відсутності зброї, такі громадяни мають сплатити податковий збір, який спрямовується на забезпечення додаткової охорони). У Норвегії на островах архіпелагу Шпіцберген проживаючі постійно громадяни зобов'язані мати зброю для самооборони від диких звірів [13].

Схожа ретроспективна закономірність, котра стала ґрунтом для упорядкування суспільних відносин нормами права спостерігається у Фінляндії, оскільки історично склалося, що громадяни саме цієї країни є мисливцями, і відповідний промисел є ґрунтом для обігу вогнепальної зброї [13]. Довготривалий конфлікт на релігійній основі в Ізраїлі, передусім складні повоєнні умови, стали поштовхом для легалізації зброї ще у 1949 році [14]. Нині у цій країні поступово проходить лібералізація процедур отримання дозволів на зброю. Наведене пов'язується із тим, що через конфлікт громадяни Ізраїлю, за словами Прем'єр-міністра, стають так званою «першою лінією оборони».

Висновки. Підсумовуючи означену статтю, доцільно наголосити на низці факторів, котрі мають значення для формування національної моделі обігу зброї серед цивільного населення: по-перше, показники, сформульовані у наслідок дослідження права на володіння та використання зброї в США є цінними для України, оскільки аналіз відбувався перед прийняттям основного Закону про зброю; по-друге, використовуючи наведені показники доцільно звернути увагу, що в громадян США до прийняття Закону, вогнепальна зброя перебувала у вільному обігу серед цивільного населення; по-третє, більшість зброї в цивільного населення з'явилось у наслідок участі країни в збройних конфліктах, передусім така зброя була трофейною, знайденою чи контрабандною; по-четверте, легалізація короткоствольної вогнепальної зброї (пістолетів, револьверів) призвело до збільшення злочинів з використанням зброї в половину усієї кількості злочинів; по-п'яте, гостро постало питання застосування зброї до працівників правоохоронних органів під час здійснення ними повноважень; по-шосте, велика кількість поранень від неналежного поведіння з вогнепальної зброєю громадяни отримали в дома (порушення умов зберігання, чищення, використання не за призначенням, тощо); по-сьоме, кримінальні правопорушення, такі як грабїж, вбивства, тощо, стали вчинятися з використанням вогнепальної зброї; по-восьме, аргументи проти лібералізації обігу зброї серед цивільного населення щодо скоєння самогубств з використанням вогнепальної зброї не доцільно брати до уваги, з мотивів більше зручного скоєння такого діяння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Шумейко Т.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні : дис. ... д.ю.н. : спец.. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022. 504 с.
3. Діденко С.В. Адміністративно-правове застосування зброї в Україні: дис. ... д.ю.н. : 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2016. 384 с.
4. Параниця С.П. Адміністративно-правові засади обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими снарядами : дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.07. Ірпінь, 2009. 231 с.
5. Коротяев В.М. Адміністративно-правове регулювання експертно-криміналістичних досліджень зброї : дис. ... к.ю.н. (доктор філософії) : 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 204 с.
6. Бокій О.М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні : дис. ... к.ю.н. : спец.. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Кримський юридичний інститут. 2010 р. 259 с.
7. Попова Л.М. Адміністративно-правові засади контролю в сфері підприємницької діяльності : дис. ... д.ю.н. : спец.. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2019. 533 с.
8. Бокій О.М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні : монографія. Одеса : ОДУВС, 2012 р. 244 с.
9. Балик Д. Легалізація зброї в Україні: за і проти. URL: <http://iac.org.ua/legalizatsiyazbroyi-v-ukrayini-za-i-proti/>
10. Миронюк Р.В. Особливості здійснення контролю поліцією за обігом вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. Юридичний бюлетень. Випуск 26. 2022. С. 158–166.
11. Добіжа В.В., Колесник О.В. Особливості формування мілітарної культури в українському суспільстві. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29493/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%B0.pdf>
12. Кубрак О.В. Право громадян на зброю як соціальна проблема. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6093/1/%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be%20%d0%b3%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%b4%d1%8f%d0%bd%20%d0%bd%d0%b0%20%d0%b7%d0%b1%d1%80%d0%be%d1%8e%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f.pdf>
13. Закордонний досвід: фіни та зброя. URL: <http://gunportal.com.ua/5742/2015/09/07/zakordonnij-dosvid-fini-ta-zbroya>
14. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizhnij-dosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350